

3257

Հայկական քաղաքացիական պատերազմի, 1918-1921

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑՈՒՄ

31K33

4-97

ԿՈՒՍԱԿՑ
1933 ՅԵՐԵՎԱՆ

21 JUN 2000

12 NOV 2000

3K33

4-97

այ

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

**ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑՈՒՄ**

Ձեկնիցնիւ ՌԿ(Բ)Կ 10-րդ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ
(8-16 ՄԱՐՏԻ 1921 Թ.)

ԿՈՒՍԱԿՐԱՏ

1933 ՅԵՐԵՎԱՆ

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Զեկուցում ՌԿ(Բ) Կ 10-րդ համագումարին	62
Յեզրափակման խոսք	3
ՌԿ (Բ) Կ 10-րդ համագումարի բանաձևը	13
	17

781
41

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՌԿ(Բ) Կ 10-րդ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Նախքան ազգային հարցի վերաբերյալ կուսակցության հերթական կոնկրետ խնդիրներին անմիջականորեն անցնելը, անհրաժեշտ է սահմանել միջանի նախադրյալներ, առանց վտրոնց անկարելի յե լուծել ազգային հարցը: Այդ նախադրյալները վերաբերում են ազգերի ծագման հարցին, ազգային ճնշման սաղմնավորությանը, ազգային ճնշման ձևերին՝ պատմության զարգացման ընթացքում և ապա ազգային հարցի լուծման ձևերին՝ զարգացման տարբեր շրջաններում:

Այդպիսի յերեք շրջան կա:

Առաջին շրջանը Արևմուտքում ֆեոդալիզմի վերացման և կապիտալիզմի հաղթանակի շրջանն է: Մարդկանցից ազգություններ կազմվելը վերաբերում է այդ շրջանին: Յես նկատի ունեմ այնպիսի յերկրներ, ինչպես Անգլիան և (առանց Իռլանդիայի), Ֆրանսիան, Իտալիան: Արևմուտքում—Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Իտալիայում և մասամբ Գերմանիայում—ֆեոդալիզմի վերացման և մարդկանցից ազգություններ կազմվելու շրջանը ըստ ժամանակի ընդհանուր առմամբ զուգադիպում է կենտրոնացած պետությունների յերևան գալու շրջանին, վտրի պատճառով ազգություններն այնտեղ իրենց զարգացման ընթացքում պետական ձևեր եյին ընդունում: Յեմ ինչ չափով վտր այդ պետությունների ներսում չկային ուրիշ փոքրիշատե աչքի ընկնող ազգային խմբավորումներ, այն չափով ել այնտեղ չկար և ազգային ճնշում: Յեմլրուպայի արեւելքում, ընդհակառակն, ազգությունների կազմակերպման և ֆեոդալական ցրվածության վերացման պրոցեսն ըստ ժամանակի չզուգադիպեց կենտրոնացած պետությունների գոյացման պրոցեսին: Յես նկատի ունեմ Հունգարիան, Ավստրիան, Ռուսաստանը: Այդ յերկրներում կապիտալիստական զարգացում դեռ

չկար, այն թերեւս նոր եր սաղմնավորվում, մինչդեռ թյուրքերի, մոնղոլների և Արեւելքի մյուս ժողովուրդների արշավանքներից պաշտպանվելու շահերը պահանջում էյին անհապաղ կազմել կենտրոնացած պետություններ, վորոնք ընդունակ լինեյին դիմադրելու այդ արշավանքների գրոհին: Յեւ վորովհետեւ Յեւրոպայի արեւելքում կենտրոնացած պետությունների յերևան գալու պրոցեսն ավելի արագ եր ընթանում, քան մարդկանցից ազգություններ կազմվելու պրոցեսը, ուստի և այնտեղ կազմվում են խառը պետություններ՝ բաղկացած միջանի ժողովուրդներից, վորոնք դեռևս իբրև ազգություններ չեյին կազմակերպվել, սակայն արդեն միավորված էյին ընդհանուր պետության մեջ:

Այսպիսով առաջին շրջանը բնորոշվում է ազգությունների յերևան գալով՝ կապիտալիզմի արշալույսին, ընդ վորում Յեւրոպայի արևմուտքում սաղմնավորվում են զուտ ազգային պետություններ՝ ազգային ճնշումից զերծ, իսկ արեւելքում սաղմնավորվում են բազմազգի պետություններ, վորի գլուխ կանգնած է մեկ, ավելի զարգացած ազգություն, իսկ մյուս, ավելի սակավ զարգացած ազգությունները քաղաքականապես, իսկ հետո նաև տնտեսապես հպատակվում են գերիշխող ազգության: Արեւելքի այդ բազմազգի պետությունները սրբան հանդիսացան ազգային այն ճնշման, վորն առաջ բերեց ազգային ընդհարումներ, ազգային շարժումներ, ազգային հարցը և այդ հարցի լուծման տարբեր միջոցները:

Ազգային ճնշման և դրա դեմ պայքարելու միջոցների զարգացման յերկրորդ շրջանը զուգադիպում է իմպերիալիզմի յերևան գալու շրջանին, յերբ կապիտալիզմը վաճառահանության, հումքի, վառելանյութի և բանվորական եծան ուժի շուկաներ փնտռելիս, կապիտալի արտահանության և յերկաթուղային ու ծովային մեծ ճանապարհների ապահովման համար պայքարելիս դուրս է ցատկում ազգային պետության շրջանակներից և իր տերիտորիան լայնացնում է մոտավոր ու հեռավոր հարևանների հաշիւին: Այս յերկրորդ շրջանում Արևմուտքի հին ազգային պետությունները — Անգլիան, Իտալիան և Ֆրանսիան — դադարում են ազգային պետություններ լինելուց, այսինքն, նրանք նոր տերիտորիաներ գրավելու շնորհիվ դառնում են բազմազգի, գաղութատիրական պետություններ, դրանով իսկ ասպարեղ հանդիսանալով ազգային և գաղութային այն ճնշման, վոր առաջ արդեն գոյություն ու-

նեւ Յեւրոպայի արեւելքում: Յեւրոպայի արեւելքում այդ շրջանը բնորոշվում է հպատակ ազգերի (չեխերի, լեհերի, ուկրաինացիների) արթնացումով և ուժեղացումով, վոր իմպերիալիստական պատերազմի հետևանքով հանգում է հին բուրժուական բազմազգի պետությունների քայքայման և, այսպես կոչված, մեծ պետություններին ստրուկ դարձած նոր ազգային պետությունների գոյացման:

Յերրորդ շրջանը խորհրդային շրջանն է, կապիտալիզմի վերացման և ազգային ճնշման լիկվիդացիայի շրջանը, յերբ գերիշխող ու հպատակ ազգերի հարցը, գաղութների և մետրոպոլիայի հարցը պատմության արխիվն է անցնում, յերբ մեր առջև ԽՍՀՄ տերիտորիայի վրա վստքի յին կանգնում հավասար իրավունքներ և զարգանալու հավասար հնարավորություն ունեցող ազգություններ, վորոնք սակայն պահպանել են պատմականորեն ժառանգած վորոշ անհավասարություն՝ իրենց տնտեսական, քաղաքական և կուլտուրական հետամնացության պատճառով: Ազգությունների այս անհավասարության եյությունն այն է, վոր մենք պատմական զարգացման հետևանքով անցյալից ստացել ենք մի ժառանգություն, ըստ վորի մի ազգություն, այն է՝ վեկիկոռուսականը, քաղաքական և արդյունաբերական տեսակետից ավելի զարգացած հանդիսացավ, քան մյուս ազգությունները: Այստեղից ծագում է փաստացի անհավասարություն, վորը չի կարող վերացվել մի տարվա ընթացքում, բայց վորը պետք է անպայման վերացվի՝ հետամնաց ազգություններին տնտեսական, քաղաքական և կուլտուրական ոգնություն ցույց տալու միջոցով:

Ահա ազգային հարցի զարգացման այն յերեք շրջանները, վորոնք պատմականորեն անցան մեր առաջից: Առաջին յերկու շրջանը մի ընդհանուր հատկանիշ ունեն: Այդ այն է, վոր յերկու շրջանում ել ազգությունները ճնշման և ստրկացման են յենթարկվում, վորի պատճառով ազգային պայքարը իր ուժի մեջ է մտնում, իսկ ազգային հարցը մտնում է չլուծված: Սակայն նրանց մեջ կա նաև տարբերություն: Այդ այն է, վոր առաջին շրջանում ազգային հարցը դուրս չի գալիս առանձին բազմազգի պետությունների շրջանակից և ընդգրկում է լոկ միջանի, գլխավորապես յեւրոպական ազգություններ, մինչդեռ յերկրորդ շրջանում ազգային հարցը ներպետական հարցից դառնում է միջպետական

հարց, անխրաժառուց ազգութիւններին իրենց հպատակ պահելու և Յեվրոպայից դուրս նորանոր ազգերի ու ցեղերի իրենց ազդեցութեան յենթարկելու համար իմպերիալիստական պետութիւններին միմյանց դեմ պատերազմելու հարցը: Այսպիսով, ազգային հարցը, վոր առաջ նշանակութիւն ունէր միայն կուլտուրական յերկրներում, այս շրջանում կորցնում է իր մեկուսացած բնույթը և ձուլվում է գաղութների ընդհանուր հարցի հետ:

Ազգային հարցի փոխարկումն ընդհանուր - գաղութային հարցի պատմական պատահականութիւնն է: Այս փոխարկումը բացատրվում է նախ նրանով, վոր իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ հենց պատերազմող պետութիւնների իմպերիալիստական խմբավորումները հարկադրված էին գիմելու գաղութներին, վորտեղից նրանք մարդկային ուժ էին քաղում, վորից և կազմակերպում էին իրենց դորքերը: Անկասկած է, վոր այդ պրոցեսը, իմպերիալիստների կողմից գաղութների հետամնաց ժողովուրդներին անխուսափելիորեն դիմելու պրոցեսը չէր կարող չզարթեցնել այդ ցեղերն ու ժողովուրդները ազատագրելու, պայքարելու համար: Այնուհետեւ, յերկրորդ ֆակտորը, վոր նպաստել է ազգային հարցի լայնանալուն և ընդհանուր գաղութային, ամբողջ յերկրագունդն ընդգրկող հարց դառնալուն՝ նախ ազատագրական շարժման կայծերով և ապա բոցերով, այդ՝ Թյուրքիան բաժանելու և նրա պետական գոյությանը վերջ դնելու փորձն է իմպերիալիստական խմբավորումների կողմից: Թյուրքիան, վոր մահմեդական ազգերի մեջ պետական տեսակետից ամենազարգացած յերկիրն է, այդ Թյուրքիան չէր կարող հաշտվել այդ տեսակ հեռանկարների հետ. նա կուլի դրոշ պարզեց և իր շուրջը խմբեց Արևելքի ժողովուրդներին՝ ընդդեմ իմպերիալիզմի: Յերբորդ ֆակտորը Սորհրդային Ռուսաստանի հանդէս գալն է, վորի պայքարն ընդդեմ համաշխարհային իմպերիալիզմի մի շարք հանդուրժողուններ ունեցավ և բնականաբար վոգևորեց Արևելքի ճնշված ժողովուրդներին, արթնացրեց նրանց, վոտքի հանեց պայքարելու և դրանով իսկ հնարավորութիւն տվեց ստեղծելու ճնշված ազգութիւնների մի ընդհանուր ճակատ՝ Իսլամդիայից մինչև Հնդկաստան:

Ահա այն բոլոր ֆակտորները, վորոնք ազգային ճնշման յերկրորդ ստադիայում հասցրին այն հետեանքին, վոր բուրժուական հասարակութիւնը վոչ միայն չլուծեց ազգային հարցը, վոչ միայն

խաղաղութիւնն չհաստատեց ժողովուրդների միջև, այլ, ընդհակառակն, ազգային պայքարի կայծը բորբոքեց ու դարձրեց գաղութների և կիսագաղութների ճնշված ազգերի պայքարի բոց՝ ընդդեմ համաշխարհային իմպերիալիզմի:

Ակներև է, վոր ազգային հարցը լուծելու ընդունակ միակ ռեժիմը, այսինքն, այն ռեժիմը, վոր ընդունակ է ստեղծելու պայմաններ, վորոնք ապահովեն զանազան ժողովուրդների և ցեղերի յեղբայրական աշխատակցութիւնն ու խաղաղ շինարարութիւնը, այդ՝ Սորհրդային իշխանութիւնն ռեժիմն է, պրոլետարիատի դիկտատուրայի ռեժիմը:

Հազիվ թէ կարիք լինի ապացուցելու, վոր կապիտալի տիրապետութեան, արտադրութեան միջոցների մասնավոր սեփականատիրութեան և դասակարգերի գոյութեան ժամանակ անկարելի չէ ապահովել ազգութիւնների հավասարութիւնը, վոր քանի գոյութիւն ունի կապիտալի իշխանութիւնը, քանի դեռ կուլի է մղվում արտադրութեան միջոցներին տիրանալու համար, ազգութիւնների վաչ մի հավասարութիւնն չի կարող լինել, ինչպես և չի կարող լինել ազգերի աշխատավոր մասսաների փոխադարձ աշխատակցութիւն: Պատմութիւնն ասում է, վոր ազգային անհավասարութեան վերացման միակ միջոցը, ճնշված և կիսաճնշված ժողովուրդների աշխատավոր մասսաների յեղբայրական աշխատակցութեան ռեժիմը հաստատելու միակ միջոցը - այդ կապիտալիզմի վերացումն է և խորհրդային կարգերի հաստատումը:

Այնուհետեւ, պատմութիւնը ցույց է տվել, վոր քանի վոր առանձին ժողովուրդների հաջողվում է ազատագրվել իրենց, ինչպես նաև «ոտար» բուրժուազիայից, այսինքն, քանի վոր նրանք իրենց մոտ խորհրդային կարգեր են հաստատում, նրանք հնարավորութիւն չունեն իմպերիալիզմի որոք առանձին գոյութիւն ունենալու և հաջողութեամբ պաշտպանելու իրենց գոյութիւնն առանց հարեան խորհրդային հանրապետութիւնների կողմից տնտեսական և ռազմական ոգնութիւնն ստանալու: Հունգարիայի որինակը փայլուն ապացույց է, վոր առանց խորհրդային հանրապետութիւնների պետական միութեան, առանց նրանց միաձուլման վորպես մի ռազմատնտեսական ուժի, անհնարին է դիմադրել համաշխարհային իմպերիալիզմի միացյալ ուժերին՝ վոչ ռազմական և վոչ էլ տնտեսական ճակատներում:

Խորհրդային հանրապետությունների ֆեդերացիան պետական միությունն այն վորոնեի ձևն է, վորի կենդանի մարմնացումն է ՌՍՖՍՀ:

Ահա, ընկերներ, այն նախադրյալները, վորոնց մասին յես սկզբում ուզում եյի խոսել այստեղ նրա համար, վորպեսզի հետո հիմնավորեմ մեր կուսակցության վորոշ քայլերի անհրաժեշտությունը, ազգային հարցի լուծման գործում ՌՍՖՍՀ շրջանակներում:

Թեև խորհրդային ռեժիմի ժամանակ Ռուսաստանում և Ռուսաստանի հետ կապված հանրապետությունների մեջ չկան այլևս վնչ գերիշխող և վնչ ել իրավազուրկ ազգություններ, վնչ մետրոպոլիտ, վնչ գաղութներ, վնչ շահագործողներ և վնչ ել շահագործվողներ, այնուամենայնիվ ազգային հարցը Ռուսաստանում գոյություն ունի: ՌՍՖՍՀ մեջ ազգային հարցի ելությունն այն է, վոր վերացվի ազգությունների այն հետամնացությունը (տնտեսական, քաղաքական և կուլտուրական), վոր մենք ժառանգել ենք անցյալից, վորպեսզի հնարավորություն տրվի հետամնաց ժողովուրդներին հասնելու կենտրոնական Ռուսաստանին թե պետական, թե կուլտուրական և թե տնտեսական տեսակետից: Հին ռեժիմի ժամանակ ցարական իշխանությունը չեր ջանում և չեր կարող ջանալ պետականություն զարգացնելու Ուկրաինայում, Ադրբեջանում, Թուրքեստանում և ուրիշ ծայրամասերում: Նա ծայրամասերում պետականության զարգացման դեմ պայքարում եր այնպես, ինչպես նրանց կուլտուրական զարգացման դեմ, ձգտելով բռնությունամբ ասսիմիլացիայի յենթարկել տեղական բնակչությունը: Այնուհետև, հին պետությունը, կալվածատերերն ու կապիտալիստները մեզ ժառանգություն են թողել այնպես ծեծկված ժողովուրդներ, ինչպես, որինակ՝ կիրգիզները, չեչենները, ոսերը, վորոնց հողերը գաղութացման վայրեր եյին Ռուսաստանի կազակների և կուլակային տարրերի բնակեցման համար: Այդ ժողովուրդները դատապարտված եյին անասելի տանջանքների ու մահացման: Այնուհետև վերելուտու ազգության դրությունը, վոր գերիշխող ազգություն եր կազմում, իր ազդեցության հետքերն է թողել նույնիսկ ուս կոմունիստների վրա, վորոնք անկարող են կամ չեն ցանկանում ավելի սերտ մոտենալ մյուս ազգությունների մասսաներին, հասկանալ նրանց կարիքը և ոգնել նրանց դուրս գալու հետամնացությունից և անկուլտուրականությունից: Յես

խոսում եմ ուս կոմունիստների այն սակավաթիվ խմբերի մասին, վորոնք իրենց աշխատանքի մեջ անտես առնելով՝ կենցաղի և ծայրամասերի կուլտուրայի առանձնահատկությունները, յերբեմն թեքվում են դեպի ուսական մեծապետական շովինիզմը: Այնուհետև, ազգային ճնշում կրած վոչ-ուս ազգությունների դրությունը նույնպես իր ազդեցությունն է թողել վոչ-ուս կոմունիստների վրա, վորոնք յերբեմն չեն կարողանում տարբերել իրենց ժողովրդի աշխատավոր մասսաների դասակարգային շահերը, այսպես կոչված, «համաժողովրդական» շահերից: Խոսքս այն թեքման մասին է դեպի տեղական նացիոնալիզմը, վորը յերբեմն նկատվում է բնիկ կոմունիստների շարքերում և վորն Արևելքում արտահայտվում է պանիսլամիզմի և պանթյուրքիզմի մեջ: Վերջապես անհրաժեշտ է կիրգիզներին, բաշկիրներին և միքանի լեռնական ցեղերի փրկել մահացումից՝ ապահովել նրանց անհրաժեշտ հողով ի հաշիվ կուլակ-կոլոնիզատորների: Այս է ահա այն ժառանգության վոչ լրիվ ցանկը, վոր ստացել ենք մենք անցյալից և վորն անպայման պետք է վերացվի:

Բնորոշելով կուսակցության այս հերթական խնդիրները, յես կցանկանայի անցնել ընդհանուր խնդրին՝ ծայրամասերում մեր կոմունիստական քաղաքականության հարմարեցմանը տնտեսական կացության այն հատուկ պայմաններին, վոր գոյություն ունեն գլխավորապես Արևելքում:

Բանն այն, է վոր մի շարք գլխավորապես թուրքական ժողովուրդներ—դրանք մոտավորապես 30 միլիոն են—չեն անցել, ժամանակ չեն ունեցել անցնելու արդյունաբերական կապիտալիզմի շրջանը, ուստի և չունեն կամ համարյա թե չունեն արդյունաբերական պրոլետարիատ, վորի պատճառով նրանք ստիպված են տնտեսության նախնական ձևերից անցնելու խորհրդային տնտեսության ստադիային, զանց առնելով արդյունաբերական կապիտալիզմը: Այս դժվար, սակայն բնավ վոչ-անհնարին դործողությունը կատարելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել այդ ժողովուրդների տնտեսական դրության, նույնիսկ պատմական անցյալի, կենցաղի և կուլտուրայի բոլոր առանձնահատկությունները: Այդ ժողովուրդների տերիտորիայի վրա պատմաստել այն միջոցառումները, վորոնք ուժ և նշանակություն ունեյին՝ այստեղ, Ռուսաստանի կենտրոնում—անմիտ բան է և վտանգավոր: Պարզ է, վոր ՌՍՖՍՀ տնտեսական քաղաքականությունը կիրա-

ռելիս անպայման պետք է ուշադրութիւն դարձնել տնտեսական դրութեան, դասակարգային ստրուկտուրային, պատմական անցյալի այն բոլոր առանձնահատկութիւններին վրա, վոր մենք գտնում ենք ծայրամասերում: Յետ դեռ չեմ խոսում այնպիսի անհեթեթութիւնների վերացման մասին, ինչպես, որինակ՝ Պարփոդ կոմստի պահանջը, վորով մասնատրման կարգով խոգեր պետք է տա Կիրգիզիան, ուր մահմեդական բնակչութիւնը խոգեր յերեք չի ունեցել: Այս որինակից յերևում է, թե վոր աստիճան չեն ցանկանում հաշիւ առնել կենցաղի առանձնահատկութիւնները, վորոնց նկատում է առաջին իսկ ճանապարհորդը:

Հենց այժմ ինձ մի տոմս տվին, վորով խնդրում են պատասխան տալ ընկ. Չիչերինի հոգվածներին: Ընկերներ, իմ կարծիքով Չիչերինի հոգվածները, վոր յես ուշադրութեամբ կարդացի, բացի լիտերատուրչինայից ուրիշ վոչինչ չեն ներկայացնում: Այնտեղ կա չորս սխալ, կամ թյուրիմացութիւն: Նախ, ընկ. Չիչերինը հակումն ունի ժխտելու իմպերիալիստական պետութիւնների հակասութիւնները, գերագնահատելով իմպերիալիստներին տեսնացիոնալ միավորումը և աչքաթող անելով, թերագնահատելով իմպերիալիստական խմբավորումների և պետութիւնների այն ներքին հակասութիւնները, վորոնք գոյութիւն ունեն նրանց միջև և յերեմն պատերազմ են առաջ բերում (Փրանսիա, Ամերիկա, Անգլիա, Ճապոնիա և այլն): Նա գերագնահատել է իմպերիալիստական վերնախավերի միավորման մոմենտը և թերագնահատել այն հակասութիւնները, վոր գոյութիւն ունեն այդ տրեստի ներսում: Մինչդեռ այդ հակասութիւնները կան և նրանց վրա յի խարսխվում Արտգործողկոմատի գործունեութիւնը: Այնուհետև ընկ. Չիչերինը յերկրորդ սխալն է գործում: Նա թերագնահատում է այն հակասութիւնները, վոր կան գերիշխող մեծ պետութիւնների և վերջերս գոյացած ազգային պետութիւնների միջև (Չեխո-Սլովակիա, Լեհաստան, Ֆինլանդիա և այլն), վորոնք ֆինանսական ռազմական կախումն ունեն այդ մեծ պետութիւններից: Ընկ. Չիչերինը բոլորովին աչքաթող է արել, վոր չնայած այդ ազգային պետութիւնների կախմանը մեծ պետութիւններից կամ, ավելի ճիշտ՝ շնորհիվ այդպիսի կախման, մեծ պետութիւնների և նրանց միջև կան հակասութիւններ, վորոնք յերևան յեկան, որինակ, Լեհաստանի, Նատոնիայի և ուրիշների հետ բանակցելիս: Արտգործողկոմատի գոյութեան

իմաստը հենց այն է, վոր այդ բոլոր հակասութիւնները հաշիւ առնի, նրանց վրա հիմնվի և հարմարվելով դրանց, գործի այդ հակասութիւնների սահմաններում: Զարմանալի կերպով ընկ. Չիչերինը թերագնահատել է այդ մոմենտը: Ընկ. Չիչերինի յերրորդ սխալն այն է, վոր նա չափազանց շատ է խոսում ազգային ինքնորոշման մասին, վորն իրոք դատարկ լողունգ է դարձել և այդ հեշտութեամբ ոգտագործում են իմպերիալիստները: Ընկ. Չիչերինը տարբերակ կերպով մոռացել է, վոր մենք արդեն 2 տարի յի, ինչ հրաժեշտ ենք տվել այդ լողունգին: Մեր ծրագրում այդ լողունգն այլևս չկա: Մեր ծրագրում խոսվում է վոչ թե ազգային ինքնորոշման մասին, վոր բոլորովին ճապաղ մի լողունգ է, այլ ավելի բյուրեղացած ու պարզորոշ լողունգի՝ ազգերի պետականորեն անջատվելու իրավունքի մասին: Դրանք յերկու տարբեր բաներ են: Ընկ. Չիչերինն իր հոգվածներում տարբերակ կերպով հաշիւ չի առնում այդ մոմենտը, վորի պատճառով նրա բոլոր առարկութիւնները ճապաղ դարձած լողունգի դեմ փուշ կրակոցի բնույթ են կրում, վորովհետև վոչ յես իմ թեզիսներում և վոչ էլ կուսակցութեան ծրագիրը մի խոսքով անգամ չենք հիշատակում «ինքնորոշման» մասին: Բայց այդ լողունգը մեզ համար, գաղութներում բռնկող ազատագրական շարժման տվյալ մոմենտին հեղափոխական լողունգ է: Ինչ չափով վոր խորհրդային պետութիւնները կամավոր սկզբունքով միանում են մի ֆեդերացիայի մեջ, նույն չափով անջատման իրավունքը մնում է չոգտագործված հենց այն ազգերի կամքով, վոր մտնում են ՌՍՖՖՀ մեջ: Վորչափով մենք գործ ունենք արդեն այն գաղութների հետ, վորոնք գտնվում են Անգլիայի, Փրանսիայի, Ամերիկայի, Ճապոնիայի ճանկերում, վորչափով մենք գործ ունենք այնպիսի հպատակ յերկրների հետ, ինչպես՝ Արաբիան, Միջագետքը, Թյուրքիան, Հնդկաստանը, այսինքն այն յերկրների հետ, վորոնք Անտանտի գաղութներն են, այդ չափով ազգերի անջատման իրավունքի լողունգը հեղափոխական լողունգ է և հրաժարվել նրանից—նշանակում է նպաստել Անտանտի շահերին: Զորբորդ թյուրիմացութիւնը՝ գործնական ցուցումների բացակայութիւնն է ընկ. Չիչերինի հոգվածներում: Հոգված գրելը, իհարկէ, հեշտ է, բայց վորպեսզի նրանց այսպիսի վերնագիր տա, ինչպես՝ «Ընդդէմ ընկեր Ստալինի թեզիսներին», հարկավոր է վորեւէ լուրջ բան, գոնէ գործնական հակառակարկ

մապատասխան ֆրազը կազմում է բառերի ամենաանբնական գու-
գորդումն:

Այստեղ յետ ստացել եմ մի տոմսակ, թե իբր մենք, կոմունիստ-
ներս բելոռուսական ազգությունը պատվաստում ենք արհեստա-
կան կերպով: Այդ սխալ է, վորովհետև գոյություն ունի բելո-
ռուսական ազգություն, վորն ունի իր լեզուն, վորը տարբերվում
է ռուսականից, այդ պատճառով էլ բելոռուսական ժողովրդի կուլ-
տուրան բարձրացնել կարելի չէ միայն նրա մայրենի լեզվով:
Հենց այսպիսի ճառեր եյին լսվում հինգ տարի սրանից առաջ
Ուկրաինայի մասին, ուկրաինական ազգության մասին: Իսկ
նորերս դեռ խոսում եյին այն մասին, վոր Ուկրաինայի հան-
րապետությունը և ուկրաինական ազգությունը գերմանացիներ-
ի հնարած բանն է: Մինչդեռ պարզ է, վոր ուկրաինական ազ-
գությունը գոյություն ունի, և նրա կուլտուրայի զարգացումը
կազմում է կոմունիստների պարտականությունը: Ձի կարելի
պատմության դեմ գնալ: Պարզ է, վոր յեթե Ուկրաինայի քա-
ղաքներում մինչև այժմ դեռ գերիշխում են ռուսական տարրեր,
ապա ժամանակի ընթացքում այդ քաղաքներն անխուսափելիո-
րեն կուկրաինացվեն: 40 տարի առաջ Ռիգան գերմանական քա-
ղաք էր, բայց վորովհետև քաղաքներն աճում են գյուղերի հաշ-
վին, իսկ գյուղը ազգության պահպանիչն է, ապա այժմ Ռիգան
զուտ լատիշական քաղաք է: 50 տարի առաջ Հունգարիայի բոլոր
քաղաքները գերմանական բնույթ ունեյին, այժմ նրանք մա-
շարացված են: Նույնը կլինի նաև Բելոռուսիայի հետ, վորի քա-
ղաքներում դեռևս գերակշռում են վոյ-բելոռուսները:

Վերջացնելով յեզրափակման խոսքս, առաջարկում եմ ընտրել
մի հանձնաժողով, վորի մեջ պետք է մտնեն մարզերի ներկայացու-
ցիչները՝ ավելի կոնկրետացնելով թեզիսների այն կոնկրետ ա-
ռաջարկները, վորոնք հետաքրքրում են մեր բոլոր ծայրագավառ-
ներին: (Մ ա փ ա հ ա ր ու թ յ ու ն ն ե ր):

ՊԿ(Բ)Կ 10-ԻԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԲԱՆԱՁԵՎԸ

ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՐԳԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃՆՇՈՒՄԸ

1. Ժամանակակից ազգերն արդյունք են վորոշակի դարաշրջ-
ջանի՝ բարձրացող կապիտալիզմի դարաշրջանի: Ֆեոդալիզմի վե-
րացման ու կապիտալիզմի զարգացման պրոցեսը միաժամանակ
հանդիսանում է մարդկանցից ազգություններ կազմելու պրոցես:
Անգլիացիները, ֆրանսացիները, գերմանացիները, իտալացիները
ազգ են կազմել ֆեոդալական ցրվածության նկատմամբ հաղթա-
նակած կապիտալիզմի հաղթական զարգացման միջոցին:

2. Այնտեղ, վորտեղ ազգերի գոյացումը ժամանակի տեսակե-
տից ընդհանուր առմամբ և ամբողջապես համընկնում էր կենտ-
րոնացած պետությունների առաջացման հետ, ազգերը բնակա-
նաբար պետական կերպարանք ստացան, զարգացան և դարձան
ինքնուրույն բուրժուական ազգային պետություններ: Այսպես
տեղի ունեցավ Անգլիայում (առանց Իռլանդիայի), Ֆրանսիայում,
Իտալիայում: Ֆեոդոկայի արևելքում, ընդհակառակը, կենտրոնա-
ցած պետությունների առաջացումը, վրը արագացված էր ինք-
նապաշտպանության պահանջներից զրգված (թուրքերի, մոնղոլ-
ների արշավանքը և այլն), տեղի ունեցավ ֆեոդալիզմի վերացու-
մից առաջ, ասել է՝ ազգերի գոյացումից առաջ: Սրա հետևանքով
ազգերն այստեղ չեյին կարող և չկարողացան ազգային պետու-
թյուններ կազմել, այլ ստեղծեցին միքանի բուրժուական խառը,
բազմազգի պետություններ՝ կազմված մեկ ուժեղ, գերիշխող ազ-
գից և միքանի թույլ, հպատակ ազգերից: Այդպես են Ավստրիան,
Հունգարիան, Ռուսաստանը:

3. Ազգային այնպիսի պետութիւններ, ինչպէս Ֆրանսիան և Իտալիան, վորոնք առաջին շրջանում հենվում էին գլխավորապէս իրենց սեփական ազգային ուժերի վրա, ընդհանրապէս ասած, ազգային ճնշում չգիտեցին: Իբրև հակադրութիւն դրան, բազմազգի պետութիւնները, վոր կառուցված են մեկ ազգի—աւելի ճիշտ՝ նրա գերիշխող դասակարգի—տիրապետութեան հիման վրա մնացած ազգերի նկատմամբ՝ հանդիսանում են ազգային ճնշման ու ազգային շարժումների սկզբնական հայրենիքն ու հիմնական ասպարեզը: Գերիշխող և հպատակ ազգերի շահերի հակասութիւններն այն հակասութիւններից են, առանց վորոնց լուծման բազմազգի պետութիւնը կայուն գոյութիւն ունենալ չի կարող: Բուրժուական բազմազգի պետութեան վողդերգութիւնն այն է, վոր նրա ուժերից վեր է լուծել այդ հակասութիւնները, վոր նրա յուրաքանչյուր վործը՝ «հալսարեցնելու» ազգերը և «պաշտպանելու» ազգային փոքրամասնութիւններին՝ մասնավոր սեփականատիրութեան և դասակարգային անհավասարութեան պահպանման պայմաններում՝ սովորաբար վերջանում է նոր անհաջողութեամբ, ազգային ընդհարումների նոր լարումով:

4. Կապիտալիզմի հետագա աճումը Յեվրոպայում, նոր շուկաների պահանջը, հումքի ու վառելիքի վորոնումը, վերջապէս, իմպերիալիզմի զարգացումը, կապիտալի արտահանումը և ծովային ու յերկաթուղային մեծ ճանապարհների ապահովման անհրաժեշտութիւնը մի կողմից հանգեցին նրան, վոր ազգային հին պետութիւնները գրավեցին նոր տերիտորիաներ և դարձան բազմազգի (գաղութային) պետութիւններ իրենց հատուկ ազգային ճնշումով ու ազգային ընդհարումներով (Անգլիա, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Իտալիա), մյուս կողմից՝ հին բազմազգի պետութիւնների գերիշխող ազգերի մեջ ուժեղացրին մի ձգտում վոչ միայն պահպանելու պետական հին սահմանները, այլ և ընդարձակելու վերջիններս, իրենց յենթարկելու նոր (թույլ) ազգութիւններ հարևան պետութիւնների հաշիւին: Դրանով իսկ ազգային հարցն ընդարձակվեց և, վերջիվերջո, հենց իրերի ընթացքով ձուլվեց գաղութների ընդհանուր հարցին, իսկ ազգային ճնշումը ներպետական հարցից դարձավ միջպետական հարց, իմպերիալիստական «մեծ» պետութիւնների պայքարի (և պատերազմի) հարց՝ թույլ, վոչ-իրավագոր ազգութիւնների հպատակեցման համար:

5. Իմպերիալիստական պատերազմը, վոր մինչև արմատները հայտաբերեց բուրժուական բազմազգի պետութիւնների ազգային անհաշտելի հակասութիւններն ու ներքին սոսնկութիւնը, գաղութային հաղթած պետութիւնների (Անգլիա, Ֆրանսիա, Իտալիա) ներսում ծայրահեղ չափերով սրեց ազգային կոնֆլիկտները, կատարեալապէս քայքայեց հաղթված բազմազգի պետութիւններին (Ավստրիա, Հունգարիա, Ռուսաստան 1917 թ.) և, վերջապէս, իբրև ազգային հարցի առավել «արմատական» լուծում բուրժուազիայի կողմից, — առաջացրեց բուրժուական նոր ազգային պետութիւններ (Լեհաստան, Չեխո-Սլովակիա, Հարավ-Սլավիա, Ֆինլանդիա, Վրաստան, Հայաստան և այլն): Սակայն ազգային նոր, ինքնուրույն պետութիւնների առաջացումը ազգութիւնների խաղաղ համակեցութիւն չհաստատեց և չէր կարող հաստատել, վոչ ազգային անհավասարութիւնը, վոչ էլ ազգային ճնշումը չվերացրեց և չէր կարող վերացնել, վորովհետեւ մասնավոր սեփականատիրութեան ու դասակարգային անհավասարութեան վրա խարսխված ազգային նոր պետութիւնները չեն կարող գոյութիւն ունենալ՝ ա) առանց ճնշելու իրենց ազգային փոքրամասնութիւններին (Լեհաստանը ճնշում է բելուսոսներին, հրեաներին, լիտվացիներին, ուկրաինացիներին. Վրաստանը ճնշում է ոսերին, արխազներին, հայերին. Հարավ-Սլավիան ճնշում է խորվաթներին, բոսնիացիներին և այլն), բ) առանց իր տերիտորիան ի հաշիվ հարևանների ընդարձակելու, վորպիսի հանդամանքը առաջացնում է կոնֆլիկտներ ու պատերազմներ (Լեհաստանն ընդդէմ Լիտվայի, Ուկրաինայի, Ռուսաստանի. Հարավ-Սլավիան ընդդէմ Բուլղարիայի. Վրաստանն ընդդէմ Հայաստանի, Թուրքիայի և այլն), գ) առանց ֆինանսական, տնտեսական և ռազմական տեսակետից իմպերիալիստական «մեծ» պետութիւններին յենթարկվելու:

6. Այսպիսով, հետպատերազմյան շրջանը բացում է քաղաքակրթված յերկրների ազգերի կողմից ազգային թշնամանքի, անհավասարութեան, ճնշման, կոնֆլիկտների, պատերազմների, իմպերիալիստական վայրագութիւնների անմխիթարական պատկեր ինչպէս միմյանց, այնպէս էլ վոչ-իրավագոր ժողովուրդների հանդեպ. — մի կողմից մի քանի «մեծ» պետութիւններ, վորոնք ճնշում ու շահագործում են ազգային կախյալ ու «անկախ» (փաստորեն միանգամայն կախյալ) բոլոր պետութիւններին, և այդ

պետությունների փոխադարձ պայքարը ազգային պետությունների շահագործումը մոնոպոլիայի յենթարկելու համար, մյուս կողմից՝ կախյալ և անկախ ազգային պետությունների պայքարը դեռևս «մեծ» պետությունների անտանելի ճնշումին. ազգային պետությունների փոխադարձ պայքար էր ազգային տերիտորիան ընդարձակելու համար. յուրաքանչյուր առանձին ազգային պետության պայքար ընդդեմ իր ճնշված ազգային փոքրամասնությունների. վերջապես, գաղութների ազատագրման շարժման ուժեղացում ընդդեմ «մեծ» պետությունների և ազգային կոնֆլիկտների սրում ինչպես այդ պետությունների ներսում, այնպես եւ ազգային պետությունների ներսում, վորոնք, սովորաբար, իրենց կազմի մեջ ունեն մի շարք ազգային փոքրամասնություններ: Այս և «աշխարհի պատկերը», վոր ժառանգություն և թողել իմ պերիալիստական պատերազմը:

Բուրժուական հասարակությունը կատարելապես անանկ դուրս չեկավ ազգային հարցի լուծման մեջ:

2

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՎԱՐԳԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Յեթե մասնավոր սեփականությունն ու կապիտալը անխուսափելիորեն անջատում են մարդկանց, բորբոքում են ազգային թշնամանքը և ուժեղացնում ազգային ճնշումը, ապա կոլեկտիվ սեփականությունն ու աշխատանքը նույնքան անխուսափելիորեն մերձեցնում են մարդկանց, խախտում են ազգային թշնամանքը և վոնչացնում ազգային ճնշումը: Կապիտալիզմի գոյությունն առանց ազգային ճնշման նույնքան անհեթեթություն և, վորքան անհեթեթություն է սոցիալիզմի գոյությունն առանց ճնշված ազգերի ազատագրության, առանց ազգային ազատագրության: Շովինիզմն ու ազգային պայքարը անխուսափելի, անդիմադրելի յեն, քանի դեռ գյուղացիությունը (և ընդհանրապես մանր բուրժուազիան առաջին հեթին գերիշխող ազգերից)՝ լի ազգայնական նախապաշարմունքներով, գնում է բուրժուազիայի

հետևից, և, ընդհակառակը, ազգային խաղաղությունն ու ազգային ազատությունը ապահովված կարելի չեն համարել, յեթե գյուղացիությունը գնում է պրոլետարիատի հետևից, այսինքն՝ յեթե ապահովված է պրոլետարիատի դիկտատուրան: Ուստի խորհուրդների հաղթանակը և պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումը ազգային ճնշումը վերացնելու, ազգային հավասարություն հաստատելու, ազգային փոքրամասնությունների իրավունքներն ապահովելու հիմնական պայմանն են:

2. Խորհրդային հեղափոխության փորձն ամբողջությամբ հաստատում է այս դրությունը: Խորհրդային հասարակակարգի հաստատումը Ռուսաստանում և ազգերի պետական անջատման իրավունքի հռչակումը շուտ ավելին Ռուսաստանի ազգությունների աշխատավոր մասսաների հարաբերությունները, խախտեցին ազգային հին թշնամանքը, հիմքից զրկեցին ազգային ճնշումը և հոգուտ ուսու բանվորների նվաճեցին վոչ միայն Ռուսաստանի, այլ և Յեվրոպայի ու Ասիայի նրանց ազգային յեղբայրների վստահությունը, այդ վստահությունը հասցրին մինչև խանդավառության, մինչև ընդհանուր գործի համար պայքարելու պատվառության, մինչև ընդհանուր գործի համար պայքարելու պատվառության: Խորհրդային հանրապետությունների ստեղծումն Ադրբեջանում, Հայաստանում հանգեցին նույն հետևանքներին՝ վերացնելով ազգային ընդհարումները և լուծելով թյուրք ու հայ, հայ և ադրբեջանցի աշխատավոր մասսաների «զարավոր» թշնամանքը: Միևնույնը պետք է ասել Խորհուրդների ժամանակավոր հաղթանակի վերաբերյալ Հունգարիայում, Բալարիայում, Ֆինլանդիայում, Լատվիայում: Մյուս կողմից՝ վստահորեն կարելի չեն ասել, վոր ուսու բանվորները չեյին կարող հաղթել Կոլեկտիվ յեն ասել, վոր ուսու բանվորները չեյին կարող հաղթել Կոլեկտիվ և Դենիկիներին, իսկ Ադրբեջանի և Հայաստանի հանրապետությունները չեյին կարող վստաքի կանգնել առանց ազգային թշնամանքն ու ազգային ճնշումն իրենց տան մեջ վերացնելու, առանց նրանց հանդեպ Արևմուտքի և Արևելքի ազգությունների աշխատավոր մասսաների վստահության և խանդավառության: Խորհրդային հանրապետությունների ամրապնդումը և ազգային ճնշման վերացումը իմպերիալիստական ստրկությունից աշխատավորների ազատագրման միևնույն պրոցեսի յերկու կողմերն են:

3. Սակայն Խորհրդային, թեկուզ և իրենց մեծությամբ ամենաանշան, հանրապետությունների գոյությունը մահացու սպառնալիք է իմպերիալիզմին: Այս սպառնալիքը միմյանց այն չե,

վոր խորհրդային հանրապետութիւնները, կտրվելով իմպերիալիզմից՝ գաղութներէից ու կիսագաղութներից դարձան իսկական ինքնուրույն պետութիւններ և դրանով իսկ իմպերիալիստներին զրկեցին մի ավելորդ յտերիտորիայից ու ավելորդ յեկամուտներէից, այլ ամենից առաջ այն, վոր խորհրդային հանրապետութիւնների բուն իսկ գոյութիւնը, այս հանրապետութիւնների ամեն մի քայլը բուրժուազիային ճնշելու և պրոլետարիատի դիկտատուրան ամրապնդելու ուղղութիւնը մեծագոյն ազդեցիկ էր յեն ընդդէմ կապիտալիզմի ու իմպերիալիզմի, ագրտացիա՝ հոգուտ կախյալ յերկրների ազատագրման իմպերիալիստական ստրկութիւնից, կապիտալիզմի բոլոր տեսակների քայքայման ու կազմալուծման անհաղթահարելի ֆակտոր: Այստեղից բխում է իմպերիալիստական «մեծ» պետութիւնների պայքարելու անխուսափելիութիւնը խորհրդային հանրապետութիւնների դեմ, «մեծ» պետութիւնների ձգտումը վոչնչացնելու այս հանրապետութիւնները: «Մեծ» պետութիւնների պայքարի պատմութիւնը խորհրդային Ռուսաստանի դեմ, վորոնք նրա դեմ վտարել յեն հանում ծայրամասերի բուրժուական պետութիւններին մեկը մյուսի հետեից, հալանդափոխական զենեքալներ մի խմբակը մյուսի հետեից, վորոնք խնամքով ողակում են խորհրդային Ռուսաստանին և ընդհանրապէս ձգտում մեկուսացնել նրան տընտեսապէս, — պերճախոս կերպով վկայում է, վոր միջազգային սովյալ հարաբերութիւնների պահին, կապիտալիստական ուղակման պայմաններում խորհրդային վոչ մի հանրապետութիւն, առանձին վերցրած, ապահով չի կարող համարել իրեն համաշխարհային իմպերիալիզմի գործադրած տնտեսական հյուծումից ու ռազմական ջարդից:

4. Այս պատճառով խորհրդային առանձին հանրապետութիւնների մեկուսի գոյութիւնն անկայուն է, անհաստատ՝ նկատի ունենալով կապիտալիստական պետութիւնների սպառնալիքները նրանց գոյութիւն: Խորհրդային հանրապետութիւնների ինքնապաշտպանութիւն ընդհանուր շահերը՝ մի կողմից, պատերազմից քայքայված արտադրողական ուժերի վերականգնումը՝ մյուս կողմից և խորհրդային հացառատ հանրապետութիւնների պարենային անհրաժեշտ ոգնութիւնը վոչ հացառատ հանրապետութիւններին՝ յերրորդ կողմից, — հրամայար թելադրում են կնքել խորհրդային աբանձին հանրապետութիւնների պետական միութիւն, իբրև իմպերիալիստական ստրկութիւնից ու ազգային ճնշումից փրկվելու միակ միջոց: «Իրենց» և «ոտար» բուրժուազիայից ազատագրված խորհրդային ազգային հանրապետութիւնները կարող են պաշտպանել իրենց գոյութիւնը և հաղթել իմպերիալիզմի միացյալ ուժերին միմիայն համախմբվելով պետական սերտ միութիւն մեջ, կամ նրանք ամենևին չեն հաղթի:

5. Ռազմական ու տնտեսական գործի ընդհանրութիւնն վրահենված խորհրդային հանրապետութիւնների ֆեդերացիան պետական միութիւն այն ընդհանուր ձևն է, վոր հնարավորութիւն է տալիս՝ ա) ապահովել ինչպէս առանձին հանրապետութիւններին, այնպէս ել ամբողջ ֆեդերացիայի ամբողջութիւնն ու տընտեսական դարգացումը: բ) ընդգրկել զարգացման տարբեր աստիճանների վրա կանգնած զանազան ազգերի ու ժողովուրդների կենցաղի, կուլտուրայի ու տնտեսական կացութիւնն ամբողջ բաղադրանքութիւնը և դրա համապատասխան կիրարկել ֆեդերացիայի այս կամ այն ձևը: գ) կարգավորել իրենց բախտն այս կամ այն կերպ ֆեդերացիայի բախտի հետ կապած ազգերի ու ժողովուրդների խաղաղ համակեցութիւնն ու յեղբայրական գործակցութիւնը: Ռուսաստանի վորձը՝ ֆեդերացիայի զանազան տեսակներ կիրառելը խորհրդային ավտոնոմիայի վրա հենված ֆեդերացիայից (Կիւրգիզիա, Բաշկիրիա, Թաթարիա, լեռնական-ֆեդերացիայից (Կիւրգիզիա, Բաշկիրիա, Թաթարիա, լեռնական-ֆեդերացիայից) պայմանագրային հարաբերութիւնների վրա ներ, Դաղստան) պայմանագրային հանրապետութիւնների ֆեդերահենված խորհրդային անկախ հանրապետութիւնների ֆեդերացիայի անցնելը (Ուկրաինա, Ադրբեյջան) և միջանկյալ աստիճաններ թույլ տալը նրանց միջև (Թուրքեստան, Բելոռուսիա), — ամբողջութեամբ հաստատեց ֆեդերացիայի պետական միութիւնն ընդհանուր ձևի վողջրապետութիւնների պետական միութիւնն ու ձկուութիւնը:

6. Բայց ֆեդերացիան կայուն կարող է լինել, իսկ ֆեդերացիայի արդունքները՝ իրական միմիայն այն դեպքում, յերբ նա հենվում է նրա մեջ մտնող յերկրների փոխադարձ վստահութիւնն և կամավոր համաձայնութիւնն վրա: Յեթ ՌՍՖՖՆ միակ յերկիրն է աշխարհում, վորտեղ հաջողվել է մի ամբողջ շարք ազգերի ու ժողովուրդների խաղաղ համակեցութիւնն ու յեղբայրական գործակցութիւնն փորձը, ապա այն պատճառով, վոր այնտեղ չկան վոչ գերիշխողներ, վոչ հպատակներ,

վոչ մետրոպոլիտ, վոչ գաղութներ, վոչ իմպերիալիզմ, վոչ ևլ ազգային ճնշում,— այնտեղ ֆեդերացիան խարսխված է զանազան ազգերի աշխատավոր մասսաների փոխադարձ վստահության ու միանալու կամավոր ձգտման վրա: Ֆեդերացիայի այս կամավոր բնույթը պարտադիր կերպով պետք է պահպանվի նաև առաջիկայում, վորովհետև միմիայն այդպիսի ֆեդերացիան կարող է անցումային ձև դառնալ դեպի բոլոր յերկրներին այն բարձրագույն միասնությունը համաշխարհային միասնական տնտեսություն մեջ, վորի անհրաժեշտությունն ավելի ու ավելի պարտադիր է դառնում:

3

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒՅՑԱՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

1. Վորչափով պրոլետարական հեղափոխությունն իմպերիալիստական բազմազգի պետությունների փոխարեն դնում է խորհրդային ազգային հանրապետությունների ազատ ֆեդերացիան, խորհրդային հասարակարգն ապահովում է առաջներում ճնշված ազգությունների աշխատավորների աստիճանական ու անհրժանդազին զարգացումը գեպի կոմունիզմ և ազգային ճնշման ու անհավասարության և սեփական շահագործող վերնախավերի մնացորդների դեմ պայքարելիս նրանց հնարավորություն է տալիս հենվելու առաջավոր յերկրների պրոլետարիատի հեղափոխական փորձի ու կազմակերպված ուժի վրա:

ՌՍՖՖՆՀ և նրա հետ կապված խորհրդային անկախ հանրապետություններն ունեն մոտ 140 միլիոն ազգաբնակչություն: Նրանցից վելիկոռուս չեն մոտ 65 միլիոն (ուկրաինացիներ, բելոուսներ, կիրգիզներ, ուզբեկներ, թուրքմեններ, տաջիկներ, ադրբեջանցիներ, Մերձվոլգյան թաթարներ, Ղրիմի թաթարներ, բուխարացիներ, խիվացիներ, բաշկիրներ, հայեր, չեչեններ, կաբարդիններ, ոսեր, չերկեսներ, ինգուշներ, կարաչայցիներ,

բալկարներ *), կալմիկներ, կարելներ, ավարներ, դարգինցիներ, կազիկոմուլցիներ, կյուրինցիներ, կոմիկներ **), մարիներ, չուվաշներ, վոտյակներ, Մերձվոլգյան գերմանացիներ, բուրյաթներ, յակուտներ և այլն): Ցարիզմի քաղաքականությունը, կալվածատերերի ու բուրժուազիայի քաղաքականությունն այդ ժողովուրդների հանդեպ այն եր' սպանել նրանց մեջ վորևե պետականության սաղմեր, անդամալուծել նրանց կուլտուրան, կաշկանդել լեզուն, պահել նրանց տգիտություն մեջ և, վերջապես, ըստ հնարավորության ոռուսացնել նրանց: Նման քաղաքականության հետևանքներն են՝ այդ ժողովուրդների անզարգացածությունն ու քաղաքական հետամնացությունը:

Այժմ, յերբ կալվածատերերն ու բուրժուազիան տապալված են, և ժողովրդական մասսաները խորհրդային իշխանություն են հռչակել նաև այդ յերկրներում, կուսակցության խնդիրն է՝ ոգնել վոչ-վելիկոռուս ժողովուրդների աշխատավոր մասսաներին հասնելու առաջ անցած կենտրոնական Ռուսաստանին, ոգնել նրանց՝ ա) իրենց մոտ զարգացնելու և ամրացնելու խորհրդային պետականությունն այն ձևերով, վորոնք համապատասխանեն այդ ժողովուրդների ազգային-կենցաղային պայմաններին, բ) իրենց մոտ զարգացնելու և ամրացնելու մայրենի լեզվով գործող դատարան, ադմինիստրացիա, տնտեսության որդաններ, իշխանությունն որդաններ՝ կազմված տեղական բնակչության կենցաղն ու հոգեբանությունն իմացող տեղական մարդկանցից, գ) իրենց մոտ զարգացնելու մամուլը, դպրոցը, թատրոնը, ակումբային գործը և ընդհանրապես կուլտուր-լուսավորական հաստատությունները՝ մայրենի լեզվով, դ) դնելու և զարգացնելու ինչպես ընդհանուր կրթական, այնպես և արհեստակցական-տեխնիկական բնույթի դասընթացների ու դպրոցների լայն ցանց՝ մայրենի լեզվով (առաջին հերթին կիրգիզների, բաշկիրների, թուրքմենների, ուզբեկների, տաջիկների, ադրբեջանցիների, թաթարների, դաղստանցիների համար), վորպեսզի արագ թափով պատրաստվեն վորակյալ բանվորների և խորհրդային-կուսակցական

*) վերջին յոթ ժողովուրդները միավորվում են «լեռնականներ» խմբի մեջ:

**) վերջին հինգ ժողովուրդները միավորվում են «զաղրատանցիներ» խմբի մեջ:

աշխատողներին բնիկ կաղերեր կառավարման բոլոր ասպարեզներում և ամենից առաջ լուսավորության ասպարեզում:

2. Յեթն 65 միլիոն վոչ-վելիկոռուս բնակիչներին հանենք Ուկրաինան, Բելոռուսիան, Ադրբեջանի մի մասը, Հայաստանը, վորոնք այս կամ այն չափով անցել են արդյունաբերական կապիտալիզմի շրջանը, ապա կմնա մոտ 30 միլիոն գերազանցապես թուրք բնակչություն (Թուրքեստան, Ադրբեջանի մեծ մասը, Դաղստան, լեռնականները, թաթարները, բաշկիրները, կիրգիզները և այլն), վորոնք չեն կարողացել անցնել կապիտալիստական զարգացումը, չունեն կամ համարյա չունեն իրենց արդյունաբերական պրոլետարիատը, մեծ մասամբ պահպանել են անասնապահական տընտեսությունն ու նահապետական-ցեղային կենցաղը (կիրգիզիա, Բաշկիրիա, Հյուսիսային Կովկաս) կամ դեռևս լրիվ չափով չեն հեռացել կիսանահապետական-կիսաֆեոդալական կենցաղից (Ադրբեջան, Ղրիմ և այլն), սակայն արդեն ներգրավված են խորհրդային զարգացման ընդհանուր հունի մեջ:

Ազգային փաստական անհավասարության վերացումն այստեղ հանդիսանում է տեղական պրոցես, վոր պահանջում է հաստատ ու համառ պայքար ընդդեմ ազգային ճնշման ու զաղութային ստրկության բոլոր մնացորդների: Ազգային անհավասարությունն այստեղ մինչև այժմ խառնված էր պատմականորեն դասավորված տնտեսական անհավասարության վրա: Այս անհավասարությունն ամենից առաջ արդարացվում էր նրանով, վոր զաղութներին կամ կիսազաղութների դրություն ունեցող Ռուսաստանի այդ ծայրագավառները (առանձնապես Թուրքեստանը) բռնի կերպով պահպանվում էին ամեն տեսակ հումք մատակարարողի դերում, վորը մշակվում էր կենտրոնում: Այս հանգամանքն էր նրանց մշտական հետամնացության պատճառը և խանգարում էր արդյունաբերական պրոլետարիատի առաջացմանը և մանավանդ զարգացմանը այդ ճնշված ժողովուրդների մեջ: Այս ամենի հետ անխուսափելիորեն պետք է ընդհարվեր պրոլետարական հեղափոխությունը արևելյան ծայրագավառներում, և նրա առաջնագլուխն խնդիրն է ազգային անհավասարության բոլոր մնացորդներին հետևողական վերացումը հասարակական և տնտեսական կյանքի բոլոր ասպարեզներում և, ամենից առաջ, արդյունաբերության պլանաչափ արմատացումը ծայրագավառներում՝ ֆաբրիկաները հումքի աղբյուրների մոտ փոխադրելով միջոցով (Թուր-

քեստան, Բաշկիրիա, Կիրգիզիա, Կովկաս—մեքստիլ, բրդի, կաշվի արդյունաբերություն և այլն):

Ազգային անհավասարության բոլոր տեսակներին դեմ մղած իր վճռական ու հետևողական պայքարով նվաճելով արևելյան ծայրագավառների աշխատավորական մասսաների մատահությունը, կուսակցությունը միաժամանակ համախմբում ու միավորում է նրանց՝ նահապետական-ֆեոդալական հարաբերությունները հենց առաջներում ճնշված ազգերի միջից վերջնականապես վերացնելու և նրանց կոմունիստական շինարարությունը հաղորդակից անելու համար: Արևելյան ծայրագավառներում դասակարգային շերտավորման առաջին քայլը պիտի լինի բոլոր տեղական շահագործող տարրերի մեկուսացումը մասսաների վրա ազդեցություն ունենալուց, պայքարը նրանց դեմ խորհրդային ինքնավարության բոլոր որդաններում, նրանց զրկումը դասակարգային արտոնություններից՝ տեղական մասսաների ինքնակազմակերպման միջոցով աշխատավորական խորհուրդների մեջ: Ընդ վորում առաջին հերթին պետք է կազմակերպվեն և ամենահոգատար կերպով կոմունիստական կուսակցության շարքերն ու խորհրդային աշխատանքի ներգրավվեն տեղական պրոլետարական համեմատաբար փոքր թվով տարրերը, վորոնք աշխատում են զանազան արհեստագործություններում (промысла), հանքերում, յերկաթուղիներում, աղահանքերում, կուլակային տնտեսություններում:

Հաջորդ քայլը պիտի լինի տեղական չքավորության խառը, արհեստակցական-կոոպերատիվ այն տիպի տնտեսական կազմակերպությունը, վոր պայմանավորված լինի հետամնաց տնտեսական ձևերից տեղական աշխատավորության անցումով դեպի ավելի բարձր ձևերը՝ քոչվորական կյանքից դեպի հողագործություն, ազատ շուկային համար աշխատող համքայրային արհեստից դեպի արտելային աշխատանքի խորհրդային պետություն համար (տնայնագործ կիսապրոլետարների ներգրավումը արհմիություններին մեջ), տնայնագործական արտելային արտադրությունից դեպի ֆաբրիկա-գործարանային արտադրություն, մանր հողագործությունից դեպի հողի պլանային հանրային մշակումը: Խորհրդային կառավարությունը նախ և առաջ պետք է միասնական սպառողական կոոպերացիայի որդանների ցանցի միջոցով օգնություն հասնի տեղական կիսապրոլետարական մասսաներին, վորոնք քայքայման պատճառով դանդաղում են մահացման սպառ-

Նալիքի տակ: Սորհրդային տնտեսություն շինարարություն այս հատուկ պայմանների համապատասխան պետք է վերակազմվի տնտեսական օրգանների աշխատանքը այն իմաստով, վոր ծանրություն կենտրոնը փոխադրվի տեղական միջավայրը, տնայնագործական և այլ արհեստագործությունները մտցվեն պլանային տնտեսական կազմակերպության մեջ, ամուր կապ հաստատվի բնակչության հիմնական արտադրական մասսայի հետ և կոնկրետ պլան մշակվի տեղական պայմանների համապատասխան ծայրագավառներում արդյունաբերությունն արմատացնելու համար: Նմանապես մեծական կերպով պետք է կանխել խորհրդային կենտրոնական Ռուսաստանի նմուշներին կուրորեն ընդորինակելը, առանձնապես հացի մոնոպոլիան ծայրագավառներում կիրառելիս, և պարենային քաղաքականության կիրառումը վոչ թե խոսքով, այլ գործով կապակցել տեղական հետամնաց միջավայրի դասակարգային շերտավորման քաղաքականության հետ: Կենտրոնական Ռուսաստանի տնտեսական այն ձեռնարկումների ամեն մի մեխանիկական պատվաստումն արևելյան ծայրագավառներում, վորոնք պիտանի յեն տնտեսական զարգացման միայն ավելի քարձր աստիճանի համար՝ պետք է մերժել: Միայն տեղական չքավորություն լայն մասսաներին նրանց տնտեսական կենսական շահերի հիման վրա կազմակերպելով ե, վոր աշխատավորների խորհուրդները կարող են Արևելքի ժողովուրդներին վստքի հանել միատեղ, մեջք մեջքի տված պայքար մղելու առաջավոր յերկրների պրոլետարիատի հետ միասին:

3. Յեթե 30 միլիոն գերազանցապես թուրք բնակչությունից հանենք Ադրբեջանը, թուրքեստանի մեծ մասը, թաթարներին (Մերձվոլգյան և Ղրիմի), Բուխարան, Սիվան, Դաղստանը, լեռնականների մի մասը (կարաբաղիներ, չերկեսներ, բալկարցիներ) և միքանի այլ ազգություններ, վորոնք արդեն նստակյաց են դարձել և հաստատ ամրացել են վորոշ տերիտորիայի վրա, ապա կմնան մոտ 10 միլիոն կիրգիզներ, բաշկիրներ, չեչեններ, թուրքեստանի հարավային մասը, ոսերը, ինգուշները, վորոնց հողերը մինչև վերջերս զաղութացման օրյեկտ եյին ծառայում ուսս վերաբնակիչների համար, վորոնք արդեն նրանցից զրավել են լավագույն վարելահողերը և սխտեմատիկ դուրս են վտարում նրանց անպտուղ անապատները: Ցարիզմի քաղաքականությունը, կալվածատերերի ու բուրժուազիայի քաղաքականությունն այն եր,

վոր այդ շրջաններում բնակեցնի ավելի շատ կուլակային տարրեր ուսս գյուղացիներից ու կազակներից, վերջիններս դարձնելով մեծապետական ձգտումների մի հուսարի հենարան: Այս քաղաքականության հետևանքն եր յերկրի խորքերը քշվող բնիկների (կիրգիզներ, բաշկիրներ) աստիճանական մահացումը: Այս ժողովուրդների աշխատավորական մասսաների նկատմամբ կուսակցության խնդիրը պիտի լինի (բացի 1 և 2-րդ կետերում հիշված խնդիրներից) միավորել նրանց ջանքերը տեղական ուսս բնակչության աշխատավորական մասսաների ջանքերին՝ ընդհանրապես կուլակությունից, առանձնապես վայրագ-վելիկոուսական կուլակությունից ազատագրվելու համար մղվող պայքարում, բոլոր ուժերով ու բոլոր միջոցներով ոգնել նրանց իրենց ուսերից դեն շարտելու կուլակ-զաղութարարներին և դրանով նրանց համար ապահովել մարդկային գոյությունն անհրաժեշտ պիտանի հողեր:

4. Բացի վերը հիշատակված ազգերից ու ժողովուրդներից, վորոնք ուսսն դասակարգային վորոշակի կառուցվածք և վորոշակի տերիտորիա յեն գրավում ՌՍՖՍՀ սահմաններում, գոյություն ուսսն նաև առանձին հոսուսն ազգային խմբեր, ազգային փոքրամասնություններ, վորոնք ցրված են այլ ազգության կոմպակտ մեծամասնության մեջ և մեծ մասամբ վորոշակի տերիտորիա չունեն (լատիշներ, եստոններ, լեհեր, հրյաններ և այլն): Ցարիզմի քաղաքականությունն այն եր, վոր վոչնչացնի այդ փոքրամասնություններին բոլոր միջոցներով, ընդհուպ մինչև ջարդերի միջոցով (հրեյական ջարդեր):

Այժմ, յերը ազգային արտոնություններ վերացված են, ազգությունների հավասարությունը կենսագործված ե, իսկ ազգային փոքրամասնությունների ազգային ազատ զարգացման իրավունքն ապահովված ե հենց խորհրդային հասարակակարգի բուսն իսկ բնույթով, կուսակցության խնդիրն այդ ազգային խմբերի աշխատավորական մասսաների նկատմամբ այն ե, վոր ոգնի նրանց լրիվ ոգտագործելու իրենց վերապահված ազատ զարգացման իրավունքը:

5. Կոմունիստական կազմակերպությունների զարգացումը ծայրամասերում ընթանում ե վորոշ յուրատեսակ պայմաններում, վորոնք արգելակում են կուսակցության նորմալ աճումն այդ շրջաններում: Մի կողմից ծայրամասերում աշխատող վելիկոուս կոմունիստները, վորոնք հասունացել են «գերիշխող» ազգի գոյու-

թյան պայմաններում և ազգային ճնշման հետ ծանոթ չեն, հաճախ նվազեցնում են ազգային առանձնահատկությունների նշանակությունը կուսակցական և խորհրդային աշխատանքում, կամ բնավ հաշվի չեն նստում նրանց հետ, իրենց աշխատանքում հաշվի չեն առնում տվյալ ազգություն զստակարգային կառուցման, կուլտուրայի, կենցաղի, պատմական անցյալի առանձնահատկությունները, այսպիսով գոհեցնելով ու ազնվադելով կուսակցության քաղաքականությունն ազգային հարցում: Այս հանգամանքը տանում է դեպի թեքում կոմունիզմից մեծապետականություն, գաղութարարություն, վելիկոռուսական շովինիզմի կողմը: Մյուս կողմից՝ ընդհանրապես կոմունիստները, վոր ապրել են ազգային ճնշման ծանր շրջանը և դեռ ամբողջովին չեն ազատվել վերջինիս ուրվականից՝ հաճախ չափազանցում են ազգային առանձնահատկությունների նշանակությունը կուսակցական ու խորհրդային աշխատանքում, սովորի մեջ թողնելով աշխատավորության դասակարգային շահերը, կամ տվյալ ազգի աշխատավորության շահերն ուղղակի խառնում են նույն ազգի այսպես կոչված «համազգային» շահերի հետ, չկարողանալով առաջինները ջնկել վերջիններից և նրանց վրա կառուցել կուսակցական աշխատանքը: Այս հանգամանքն իր հերթին տանում է դեպի թեքում կոմունիզմից բուրժուական դեմոկրատական նացիոնալիզմի կողմը, վոր յերբեմն ընդունում է պանիսլամիզմի, պանթյունիզմի (Արևելքում) ձև:

Կոմունիստական ինտերնացիոնալիզմի սկզբունքների այս յերկու վնասակար թեքումներն էլ ուժ են քաղում ծայրամասերի կոմունիստական կազմակերպությունների առաջին շրջանում անխուսափելի խճողվածությունից: Մի կողմից՝ կուսակցությունը կաշնում են կուլակային-գաղութարար տարրեր, մյուս կողմից՝ կուսակցության մեջ են խցկվում տեղական շահագործող խմբերի ներկայացուցիչներ:

Համագումարը վճռապես դատապարտելով այս յերկու թեքումներն էլ՝ իրեն վնասավոր ու վտանգավոր թեքումներ կամունիզմի գործի համար, հարկավոր է համարում նշել դեպի մեծապետականություն, գաղութարարություն կատարվող առաջին թեքման առանձին վտանգն ու առանձին ֆլասքը: Համագումարը հիշեցնում է, վոր առանց գաղութարարական և ազգայնական ֆնացորդները կուսակցության շարքերում հաղթահարելու, ծայ-

րամասերում անկարելի յե ստեղծել ամուր, մասսաների հետ կապված իրոք կոմունիստական կազմակերպություններ, վորոնք իրենց շարքերում համախմբեն տեղական և ուում բնակչություն պրոլետարական ու կիսապրոլետարական տարրերին ինտերնացիոնալիզմի հիման վրա: Ուստի համագումարը գտնում է, վոր ազգայնական և, առաջին հերթին՝ գաղութարարական տատանումների վերացումը կոմունիզմի մեջ՝ կուսակցության կարևորագույն խնդիրներից մեկն է ծայրամասերում:

Հրավերելով վճռական պայքար մղել պրոլետարիատի կուսակցությունը կապած ամեն տեսակ կեղծ-կոմունիստական տարրերի դեմ, համագումարը նախազգուշացնում է կուսակցությունը քաղքենի-ազգայնական և կուլակային տարրերի հաշվին «ընդարձակելուց»: Դրա հետ միասին համագումարն ընդգծում է, վոր անհրաժեշտ է արևելյան ծայրամասերի խորհրդային աշխատանքում կարող և կազմակերպված ձևով ոգտագործել առաջներում ճնշված ժողովուրդների ազգային ինտելիգենցիայի այն ազնիվ տարրերին, վորոնք ապացուցել են իրենց նվիրվածությունը խորհրդային իշխանություն:

ՀԱՅ. Ստալինի „Կուսակցության հերթական խնդիրներն ազգային հարցում“
գրքույկը Կուսերաժի սպարանի առաջին արտադրանքն է, վառ շարվել է 1933 թվի
հունիսի 14-ին յեվ տպագրվել հունիսի 16-ին:

Կուսերաժի գիրքեկտը Գ. ՊԱՐԻՍ

Տպարանի գիրքեկտը Հ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Ֆակտոր Վ. ՄԵՍԱՆՅԱՆ

Գրառարներ՝ Ս. ԲԱՐԱՅԱՆ, Վ. ՄԵԼՆԻԿՅԱՆ, Բ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ,

Խ. ՆԱԴԻՐՈՍՅԱՆ, Դ. ՓԱՐՍՅԱՆ

Տպագրիչներ՝ Ս. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ, Վ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ,

Գ. ԲԱՐԹԱՆՅԱՆ, Գ. ՆԱԳԴԱՆՅԱՆ

Կազմադրարներ՝ Մ. ՄՆԵՐՅԱՆ, Վ. ՄԵԼԻՔԱՆՅԱՆ

Թարգմ. Մ. Զախարյան.

Հայ. թարգմ. խմբ. Գ. Պարիս.

Սրբազրիչ Ա. Տ.-Մկրտչյան

Հրատ. № 114, Տպում 3000, Գլավիլիս № 7748 (բ)

Կուսերաժի տպարան, Պատկեր № 1, 73,000 տպ. նս.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0181833

317

ԳԻՆԸ 35 ԿՈՂ.

И. СТАЛИН

Об очередных задачах партии
в национальном вопросе

Партиздат 1933 Эривань